

Praksismagi?

- praksis som tidens løsen og problem i videnskabs- og teknologistudier

Videnskabs- og teknologistudier eller Science and Technology Studies (STS) er et vidtforgrenet forskningsfelt. Ikke desto mindre har det gennem de sidste tre årtier i stigende grad kunnet enes om, at *praksis* udgør et helt centralt fokus.¹ Denne stærke orientering er i vores forståelse både *analytisk* med indtagelsen af diverse praksisperspektiver og *empirisk*, idet forskningsobjektet ofte ses som praksis. STS-feltet eksemplificerer da, hvad det kan indebære at gøre praksis til forskningsmæssigt tyngdepunkt, og en udlægning heraf kan derfor belyse praksisbegrebets aktuelle status. Yderligere kan STS bruges til at indkredse praksisbegrebets analytiske særegenhed, muligheder og begrænsninger.

Med afsæt i en kort historisk redegørelse orienterer vi os således mod at diskutere udfordringer ved praksisbegrebet. Et af oplæggene til nærværende temanummer lyder: ”findes der overhovedet rent skolastiske spørgsmål?” Ser man på STS, synes netop denne type spørgsmål at få stadig større berettigelse, fordi praksis ofte sættes i fokus *på bekostning af tænkning*. En diskussion af denne tendens, som vi ser den eksemplificeret i etnometodologi, leder os til en afslutningsvis overvejelse om praksistænkning og politik.

Vores egen position, som vi kan betegne *praktisk ontologi* (eller post-ANT) (Gad & Jensen 2009; Jensen 2010; Jensen & Gad 2008), beror på en udstrækning af praksisbegrebet til at dække *alting*, inklusive vores egne og vores informanters teorier og praksisser. Vi argumenterer dermed både for at fastholde et rigt praksisbegreb og for at undgå et *overfokus* på praksis - herunder to analytiske ’kneb’: det ene, en omfavnelser af praksis som en særlig *magisk forklarende* instans, og det andet, en idé om praksis som en art *social essens*, ekspliciteret i handlen og defineret i *modsatning* til tænkning og politik.

Hvorfor praksis for STS?

STS har så brogede intellektuelle rødder og former, at det kan være næsten umuligt at identificere en fællesnævner (Hackett et. al. 2007). Hvis vi ikke desto mindre aktuelt skulle udpege en, ville det netop være *praksis*. Men hvordan er dette begreb blevet så centralt? Her er en genealogi på sin plads.

Læserne af *Slagmark* vil være bekendt med den logiske positivisme, der i 1930'erne blev formuleret af filosoffer som Otto von Neurath og Rudolf Carnap. Det vil ligeledes være velkendt, hvordan logisk positivisme blev udfordret af senere videnskabsteoretiske positioner. Ludwig Wittgensteins omvendning med hans *Filosofiske undersøgelser* (1953) og Karl Poppers falsifikationisme (1968) angiver spændvidden af disse kritikker. Det var dog med Thomas Kuhns *Structure of Scientific Revolutions* (1962), at den videnskabsteoretiske debat for alvor blev fornyet. Gennem en historisk analyse viste Kuhn, at *videnskabelig udvikling* ikke kan forklares rationelt. Dette åbnede døren på klem for, at *andre faktorer*, fra metafysik til vaner og regler, kan ses som aktive medspillere i skabelsen af videnskabelige fakta.

Socialkonstruktivistiske som Barry Barnes (1983) indså, at Kuhn havde lagt kimen til et decideret *sociologisk studie* af videnskab. Med David Bloor udviklede han det skelsættende *strong programme* (fx Bloor 1976), efterfulgt af Harry Collins' *empirical programme of relativism* (1981). Disse positioner, der samlet går under betegnelsen *sociology of scientific knowledge* (SSK), differentierede sig markant fra traditionel videnskabsfilosofi, ikke mindst gennem fremlæggelsen af ideen om en symmetrisk sociologisk tilgang til studiet af videnskab. *Viden* (og ikke praksis) var dog stadig det centrale analytiske fokus og SSK endte da også primært i slagsmål med filosoffer (se Hollis & Lukes 1982).

Kritiske feministiske studier (fx Keller 1985) og Harold Garfinkels etnometodologi bidrog imidlertid også til udviklingen af STS. Etnometodologien indebar et radikalt fokus på lokal refleksiv *handlen*, og allerede i 1981 skrev Garfinkel med sine studerende Eric Livingston og Michael Lynch om betydningen af videnskabeligt arbejde (Garfinkel et al 1981).

Disse tilgange bidrog på hver deres måde til at kridte banen op for de såkaldte *laboratoriestudier* (Knorr-Cetina 1981; Latour & Woolgar 1979). Men hvor SSK, som nævnt, fastholdt et fokus på viden, demonstrerede laboratoriestudierne, hvordan praktisk handlen medskaber naturlige fakta. Se ikke på videnskabsfolks modeller, men på deres arbejde ved laboratoriebænken, blev Bruno Latour og Steve Woolgars mantra.

Laboratoriestudierne var det direkte afsæt for aktør-netværks teori (ANT). Denne tilgang blev udviklet af Latour og Michel Callon i samarbejde med den engelske sociolog John Law (fx Callon & Law 1982). ANT's signatur er dens insisteren på, at *nonhumane* aktører spiller en aktiv rolle i videnskabelse *på lige fod* med videnskabsfolk. Således er 'praktisk handlen', indenfor en ANT-horisont ikke forbeholdt menneskelig aktivitet, men må ses som potentielt allestedsnærværende. For socialkonstruktivister indikerede denne påstand, at ANT regrederede til netop den videnskabsteoretiske realisme, som SSK havde afvist (Bloor 1999). For visse filosoffer var ideen om *symmetri* mellem mennesker og naturlige objekter også decideret uforståelig (fx Feenberg 1999), dels på grund af den antropomorfering, der kan siges at ligge i at hævde, at ting kan *handle*, men også fordi ANT's projekt samtidig fastholdt en *konstruktivistisk* position. Videnskabelige fakta blev nøjagtigt som i SSK opfattet som *konstruerede*, men med den vigtige forskel, at man gennem etnografi kunne studere og begrebsliggøre det sæt af besynderlige og overraskende interaktioner mellem mennesker, teknologier og naturlige objekter, der alle konstruerer hinanden og virkeligheden i en og samme interaktive proces.

Praksis som tyngdepunkt... og magi

Den analytiske slagkraft, som ANT oprindeligt havde, var således funderet i et argument om, at hverken natur eller samfund kan fungere som ultimativ forklaring på alting, fordi begge opstår i gensidige praktiske konstruktionsprocesser. Essens er eksistens, og eksistens er handlen, som Latour formulerede det (Latour 1994). Hvis essens således *er handlen*, bliver praksis et naturligt analytisk omdrejningspunkt.

STS-forskeren Andrew Pickering's *Science as Practice and Culture* fra 1992 er et væsentligt eksempel på, hvordan dette fokus siden blev intensiveret. Filosofen Theodore Schatzki beskriver situationen i 2001 på følgende vis i *The Practice Turn in Contemporary Theory*, som indeholder mange bidrag fra STS-forskere:

Tænkere talte engang om 'strukturer', 'systemer', 'mening', 'livsverden' 'begivenhed', og 'handling', når de skulle benævne den primære generiske sociale ting. I dag vil mange teoretikere tilskrive 'praksis' en tilsvarende ære. Mangeartede referencer til praksisser afventer samtidens akademiker i forskellige discipliner, fra filosofi, kulturteori, og historie til sociologi, antropologi og

videnskabs- og teknologistudier (Schatzki 2001: 1).

Schatzki nævner, at den brede interesse for praksis ikke har medført en ”forenet praksis-tilgang” (Schatzki 2001: 2), men at alle praksisteoretikere vil kunne enes om en minimal antagelse, nemlig, at begrebet angiver ”afhængighed af fælles færdigheder eller forståelser (som typisk ses som kropsliggjorte)”. Uenigheden hersker om, ”hvad der, om noget, udover fælles forståelser, er nødvendigt for at forklare praksisser” (Schatzki 2001: 3).

En tydelig teoretisk interesse for praksis findes eksempelvis i Pierre Bourdieus centrale bidrag til samfundsteori. Bourdieu kontrasterer først praksis-teori med positivistisk materialisme. Praksisteori insisterer på, at ”vidensobjekter konstrueres, de registreres ikke passivt”, skriver han (Bourdieu 1990: 52). Men endvidere sætter han praksis-teori i kontrast til intellektualistisk idealisme. Klassifikationssystemer og andre kognitive instrumenter er vigtige, men kun i den forstand, at de fungerer som ”praktiske operatører, gennem hvilke de objektive strukturer, som de er produceret af, sædvanligvis produceres i praksis” (Bourdieu 1990: 94).

I kontrast hertil definerer Harold Garfinkels elev og arvtager Michael Lynch etnometodologien i direkte modsætning til en sådan teoretisk interesse for praksis. Specificeret som studiet af ”praktisk handling og praktisk ræsonnement” (Lynch 2001: 131), ser han etnometodologien som et alternativ til en forståelse af praksisser som ”dele af samfundet, sociale strukturer, kulturelle systemer”. I stedet for en *teoretisk* interesse for praksis fokuseres således på ”deltageres situerede bedrifter, som ’samler’ de tilbagevendende handlingsscenerier, der producerer et stabilt samfund” (Lynch 2001: 131).

Nedenfor fokuserer vi på nogle specifikke implikationer af den etnometodologiske interesse for praksis som ’situerede bedrifter’. Her bemærker vi simpelthen, at forskellen mellem Bourdieus teoretiske ambition og Lynchs etnometodologi angiver spændvidden i, hvad der kan tælle som en praksis-tilgang i STS. Vi kan ikke udrede alle positioner her, men de to modsatrettede tendenser finder vi symptomatiske for praksis’ massive tilstedeværelse i feltet. Praksis er samtidig blevet en betegnelse for tilgang og forskningsobjekt. En konsekvens heraf er, at praksis-terminologien i vid udstrækning naturaliseres, som noget, der selvfølgelig kan udgøre det forskningsmæssige omdrejningspunkt. Polemisk kunne man sige, at praksisteori derved antager karakter; som en slags trylleformular, der på unik vis garanterer en unik indsigt i videnskab og teknologi, men ”mestendels

er magisk snarere end virkelig” (Foucault citeret i Davidson 1997: 10).²

Dette er selvfølgelig ikke en fair karakteristik af STS feltet i sin helhed. Men efter vores overbevisning antager en praksis-orientering ofte nok en magisk form til, at dette påkræver sig opmærksomhed. Dette ses blandt andet ved, at et praksisvokabular langt hen ad vejen kan tages for givet i STS uden at argumentere for dets begrebslige indhold, metodologiske rækkevidde eller normative implikationer. Mest tydeligt viser praksis-magi sig dog i tilfælde, hvor analyser reduceres til *udelukkende at indebare spørgsmål, der kan opklares ved hjælp af praksis*. I sådanne tilfælde har praksis fået et skær af uomgængelighed, der gør det svært at forholde sig kritisk til begrebet. For så vidt som det postuleres, at ’alting afhænger af praksis’, bliver det dog kun vigtigere at undersøge ”praksis” nærmere.

Praksis’ faldgruber

I *The Social Theory of Practices* identificerer filosofen Steven Turner et centralt problem ved praksistænkningen, for så vidt som denne tilskriver praksis status som en art ’objekt’; en social substans med kausale kræfter (Turner 1994: 11). Ifølge Turner benyttes praksisbegrebet og en række analoge begreber, som *tavs viden, sociale regler og tradition*, ofte på en essentialiserende måde.

Denne type begreber refererer ifølge Turner alle til noget *skjult og udefinerbart*, der tilskrives evnen til at angive, ’noget vi har tilfælles’. I samspil mellem praksis og dets begrebslige slægtninge konstitueres:

et analogt objekt: som en slags briller, men ’bag øjnene’, med de samme effekter som konvention, men uden eksplicit enighed, på visse måder som viden, men forskellig fra viden i ikke at kunne blive artikuleret (Turner 1994: 11).

Ifølge Turner medfører dette en slags praksis-relativisme, der vil sige, at alt både kan og bør relateres til praksis. Praksis-relativisme, skriver Turner, er tydeligvis stærkt dragende, men også intellektuelt lammende. Af denne årsag er *The Social Theory of Practices* én lang problematisering af ’praksis’ selvfølgeliggørelse. Bogen afsluttes med et argument om, at selvom praksisbegrebet *lover* at kunne bidrage med mere præcise analyser af handling og agens, så tyder intet aktuelt på, at dette løfte vil blive indfriet. Turner ser derfor praksis som en slags *erzatz-teori*: det ligger kun alt for ligetil at bruge et ueksplíciteret praksisbegreb til at forklare fænomener og situationer, der

vitterlig er svære at forklare.

Én konsekvens er, at hvor praksis tidligere havde behov for en filosofisk eller anden legitimering, er praksis nu blevet *det*, som legitimerer:

Diversiteten af menneskelige praksisser er blevet en stedfortræder eller et fyldstof i det rum, som tidligere var optaget af de traditionelle 'fundamentalistiske' begreber om sandhed, validitet og fortolkningsmæssig korrekthed. Sandhed, validitet og korrekthed bliver [i dag] anset som *praksis-relative*, snarere end *praksis-retfærdiggørende* begreber (Turner 1994: 9).

Turners kritik er slagkraftig i forhold til studier, der tager praksis som privilegeret kategori for forklaringen af empiriske forhold eller benytter begrebet som betegner for en (skjult) substans. Imidlertid tager hans løsning lige så meget for givet, som han mener, at praksistænkningen gør. Han foreslår nemlig, at ideen om, at praksis angiver hvad vi har tilfælles, erstattes med et begreb om individuelle vaner. Men vaner, og de individer der 'har dem', tilskrives da en tilsvarende problematisk forklaringskraft. For hvad er vaner, hvis de heller ikke tages for givet, og hvor kommer de fra?

Turners kritik viser dog, at en helt central udfordring ved praksisbegrebet er dets kompleksitet og fleksibilitet. Den peger på, at praksis kan anvendes så bredt og diffust, at den på en og samme tid *både* synes at kunne forklare en række forhold *og* at eksistere alle vegne. Dette kan blandt andet ses som en effekt af begrebets brogede ophav, hvor det ikke mindst opstod *i modsætning til* rationalisme, positivism og individualisme. Som Barnes påpeger, er det dog ikke mindst et generelt tilbagetog for makroorienterede og marxistiske tilgange, der har givet praksis sin nye særstatus:

En uvenlig redegørelse for denne udvikling kunne anse 'praksis' for at være en del af de vragrester, som marxismens sammenbrud efterlod, et begreb videreført af teoretikere, der søgte tilflugt i diverse 'post-marxistiske' former for sociologi og socialteori (Barnes 2001: 18).

Denne retræte til praksis medfører, ifølge Barnes, at det nemt kan synes som om, at der simpelthen ikke *findes* andet at studere. Som begreb får praksis dermed i samme åndedrag tilskrevet ansvaret for at skulle redegøre for så forskellige ting som: "magt, teori, kompetence, viden, erfaring, mål-orienteret, informeret handling" (Barnes 2001: 19). Givet dette alt(for) omfattende mandat, siger Barnes, bliver det helt centralt at anerkende begrebets begrænsninger, inklusiv at det altid vil kræve noget *ekstra-praktisk* at redegøre for, hvordan praksisser reproducerer sig selv. Netop benægtel-

sen af det 'ekstra-praktiske', indgyder praksis med magiske evner til at forklare det sociale. Det er en magi, der virker ved at få det empiriske og det begrebslige til at falde sammen, således at praksis både er det der forklarer, og det der skal forklares.

Implikationen er altså, at vi først og fremmest skal undgå at tilskrive praksisbegrebet en særlig forklaringskraft. Dette vil blot være en direkte *omvendt* af den begrebslige exces, man fandt i tidligere videnskabsfilosofi, nu blot med en *favorisering* af færdigheder og kompetencer frem for rationel tænkning som resultat (Barnes 2001: 21).

Etnometodologisk praksis

Turner påpeger, hvordan praksistænkning på trods af dens opgør med strukturalisme, som nævnt, ofte beror på en implicit idé om et underliggende socialt substrat, som praksisbegrebet giver adgang til. At sige, at noget 'afhænger af praksis' er i denne forstand analogt til at sige: 'det afhænger af konteksten'. Der er flere ting på færde her. For det første, er denne type udsagn jo ikke nødvendigvis forkerte, men ganske åbenlyst problematiske, i det tilfælde, at praksis (såvel som kontekst) ikke specificeres nærmere. Selvom praksis synes at angive en form for empirisk grænse-udgraving, er denne jo langt fra bestaltet af praksis selv.

Men dette viser også, at det primært er praksisstudier, der ikke beskæftiger sig med det, 'der falder uden for praksis', der har et problem.

Det mest slående eksempel på denne tendens er etnometodologien. Praksis defineres her som *situerede bedrifter* og dette udgangspunkt indebærer principielt, at begrebet kan omfatte en hvilken som helst empirisk situation. Netop dette aspekt af etnometodologien har været en væsentlig inspiration for aktør-netværksteori og dermed også for os. Imidlertid bliver det faktiske fokus for etnometodologisk analyse ofte så snævert, at det kommer til at fremstå som uinteressant, at forholde sig til hvad der falder uden for "lokal praksis".

Således kan vi bemærke, at mens de komplicerede måder, hvorpå videnskabsfolk interagerer med instrumenter (Lynch 1993) eller matematiske beviser (Livingston 2006), tilgås som fascinerende empiriske emner, så anses videnskabsfolkene egne rationaliseringer eller universaliseringer af egne bedrifter for at være ekstra-videnskabelige, ekstra-praktiske forhold, der som oftest falder uden for den analytiske interessesfære.

Dette medfører, at videnskabsfolk og andre informanter *hovedsageligt*

kommer til at fremstå som handlende praktikere. Selvom de selysagt også tænker, og ingen vil benægte dette, bliver deres tænkning underlagt deres praksis, og risikoen er da, at disse aktører implicit fremstilles som relativt naive netop omkring egne praksisser og deres implikationer. Dermed bliver det vanskeligt at forholde sig konstruktivt til de fremmedartede begrebsliggørelser af verden, som bringes på banen af de mangeartede aktører, der befolker disse praksisser.

Selvfølgelig mener vi ikke, at etnometodologer ikke vil bemærke 'retoriske', 'begrebslige' bedrifter, som eksempelvis rationalisering af egen praksis. Men de forholder sig til dem på to karakteristiske måder, der begge minimerer deres implikationer. Den ene er at se rationaliseringer som post-hoc legitimeringer *af* praksis. Den anden er at se dem som indbygget i lokal videnskabelig praksis.

Ikke desto mindre har sådanne begrebslige, diskursive "bedrifter" ofte væsentlig bredere kommunikative rationaler og effekter. Faktisk tegner de ofte et billede af videnskaben, der er som skabt til at rejse ud over grænserne for lokale praksisser og gøre et arbejde andetsteds. Og det billede, der tegnes af videnskabens logik og formål, er typisk ét, der er fuldstændig modsatrettet dét, der artikuleres af etnometodologien. Konsekvensen er da, at etnometodologiens praksisfokus medfører en fornægtelse af videnskabsfolks egne perspektiver, præcis der hvor uenigheden mellem de to er størst: i spørgsmålet om, hvad der er videnskabens indhold. Og det er netop herved et praksisfokus på trods af egne ambitioner 'i praksis' risikerer at omforme videnskabsfolk til 'kulturelle tåber'. I henhold til vores genealogi ovenfor, kan denne uvilje mod at tage fx videnskabsfolks egne teorier om videnskab alvorligt skyldes det historiske opgør i STS med *netop* sådanne forståelser. Imidlertid kan dette opgør aktuelt således også siges at vise sine begrænsninger.

I Lynch' udgave af etnometodologien giver praksistænkning endvidere afkast på en generel teoretisk ambition – en "grandios teoretisk vrangforestilling" (Lynch 2001: 146). Denne 'a-teoretiske' indstilling gør det svært at forholde sig til det forhold, at vi som forskere også selv bidrager aktivt til forhandlinger om, *hvad verden er lavet af* (Cooren 2009: 52). For i det omfang man blot beskriver informanternes egne etno-metoder, 'gør' man jo ikke noget selv. Af samme årsag afviser Lynch da også blankt enhver ide om, at samfundsvidenskab kan eller bør indeholde et politisk projekt.

Hvis formålet med etnometodologiens praksisstudier ikke er teoribygning og heller ikke at lægge grunden for praktisk forandring, hvilke

muligheder er der så tilbage? ”Etnometodologiske studier er selvsagt interessante”, skriver Lynch, ”for de relativt få af os, som er interesserede i at forfølge studier af lokal refleksiv handlingsorden” (2000: 47). For alle andre, siger han, tilbyder etnometodologien simpelthen “en værdifuld form for terapi” (2001: 146). Praksistænkningens opgave bliver da at fungere som *korrektiv* til andres falske forhåbninger: ”Når vi har lært lektionen, skriver Lynch, vil “håb om oplysning og politisk frigørelse vende tilbage til gaden, hvor de hører til” (2000: 47). Her bliver praksistænkning en slags Nietzscheansk *ressentiment* (Deleuze 1983). Men selvom teoretikere i tidens løb måske nok har haft for høje forhåbninger til, hvor meget teori kan gøre for praksis (Fish 2004), så er dette ikke en nødvendig konsekvens for praksistænkningen. Eksempelvis har François Cooren (2009) foretaget en elegant samlæsning af Garfinkel og Jacques Derrida, som både bidrager til den etnometodologiske redegørelse for reproduktion af praksis og koblinger mellem praksisser.

En ekspanderet praksisforståelse indebærer da først og fremmest en konsekvent påpasselighed, *både* overfor retfærdiggørelse af teorier ved hjælp af praksis og omvendt (Spivak 1996: 156). Vi plæderer altså *ikke* for, at praksistænkningen i stedet bør udvikles til endnu en generel teori. Snarere insisterer vi på det uholdbare i at afvise *enhver* form for politisk og teoretisk ambition.

Praktisk Ontologi

Hvilken betydning kan vi give praksis i lyset af disse problemer? Vores bud er, at praksis forbliver et levedygtigt begreb, hvis det fortolkes som et element i studiet af praktisk ontologi (Gad, Jensen & Winthereik 2012; Jensen 2010). Vi kan kort specificere dette argument ved at vende os mod Andrew Pickering's (1995) *The Mangle of Practice*.

Ligesom kontekst er praksis også et elastisk ord, der ikke har nogen fast størrelse, og som kan udvides eller indskrænkes afhængigt af analytisk interesse og behov (Pickering 1995: 65-67). Denne indsigt kan efter vores mening bruges til at berige praksisstudier, i præcis det omfang som den principielle empiriske uafgrænselighed sammenholdes med en tilsvarende teoretisk tilbageholdenhed. I *The Mangle of Practice* benytter Andrew Pickering praksis som en generisk betegnelse for “arbejdet med at udstrække kultur” (1995: 3). Det følger heraf, at praksis hele tiden er i gang med at overskride sig selv og antage nye former. Det er just derfor, at praksister-

minologien let bliver misvisende, når den konnoterer et statisk, afgrænset domæne – en 'lokal praksis' – indenfor hvilken aktiviteter foregår.

Det er derfor heller ikke tilfældigt, at Pickering i stigende grad selv har udskiftet ideen om praksis som kulturel udstrækning med et begreb om *ontologisk forandring*. Efter vores mening er sidstnævnte en langt mere effektiv betegnelse. I stedet for at tale om kultur, som om det kun var mennesker, der ændrer verden, peger ontologisk forandring på gensidige transformationer af mennesker og ting, der går på tværs af det 'lokale' og 'globale', men som ikke desto mindre udfoldes praktisk. Helt kort er det sådan, vi forstår praktisk ontologi, der således også er beslægtet med aktør-netværksteori (Latour 2005) og empirisk filosofi (Mol 2002). Slægtskabet består i ambitionen om at åbne praksis op for påvirkning af mangfoldige kræfter, effekter, aktører og implikationer.

Ved hjælp af denne karakteristik kan vi også præcisere nogle centrale ligheder og forskelle mellem praktisk ontologi og etnometodologi. Ligesom Lynch er vi således skeptiske overfor ideen om, at praksis kan fungere som en generel teori til forklaring af videnskab og teknologi, og vi er velvilligt indstillet overfor etnometodologiens principielle udgangspunkt: at alt, hvad der er i verden, er situerede bedrifter. Imidlertid er vores første kritikpunkt af etnometodologi, at tilgangen *i egen forskningsmæssig praksis* synes at bibeholde et fokus på 'lokal' menneskelig handling og derfor mangler blik for påvirkninger, der går på tværs af kontekster. Vores andet kritikpunkt relaterer sig til etnometodologiens principielle afstandtagen fra teoretisering. På den ene side er der ingen tvivl om, at etnometodologer *de facto* begrebsliggør (refleksiv handlen, situerede bedrifter, etc. er selvsagt analytiske begreber). Men samtidig fralægges ansvaret for dette teoretiske apparatur og dets effekter, når man henholder sig til, at alt man gør er at beskrive etno-metoder. Der er en besynderlig asymmetri, eller endog purisme, i denne indstilling. Hvis studier af praksis viser, at alle begrebsliggør nærmest uophørligt, hvorfor skulle praksisforskere da være de eneste, der kan eller ønsker at afstå herfra?³ Vores argument er dermed ikke, at etnometodologer vitterligt ikke teoretiserer, og at de burde gøre det. Det er derimod, at de teoretiserer, men underspiller dettes betydning og nogen gange endda ikke vil stå ved det. Afslutningsvis diskuterer vi, hvordan denne indstilling også har betydning for, hvordan relationen mellem praksisstudier og politik kan iscenesættes.

Praksis-studiers politik

I vores optik er praksistænkningens muligheder og begrænsninger uløseligt sammenfiltret med dens *politiske* implikationer og engagementer. For STS' vedkommende fremstår feltets rolle i de berygtede *science wars* historisk set særligt centralt. I denne ophedede debat tilskrev kritikere odiose politiske motiver og etisk/moralsk problematiske implikationer til studier af videnskabelig praksis. For kritikere herskede der ikke megen tvivl om, at videnskabsstudier har stærke politiske implikationer og det mildest talt ikke af den gode slags. Ikke alene skulle praksisstudier af videnskab medføre en epistemologisk relativisme, der undergraver videnskabens autoritet, de underminerer simpelthen *enhver* mulighed for at forholde sig etisk forsvarligt til videnskaben og dens konsekvenser.

Selvom denne tilskrivning hovedsageligt baserer sig på fejllæsninger af basale analytiske pointer (Smith 1997), kan *science wars* siges at have bidraget til en konsolidering af STS-studiernes praksisfokus. I en reaktion mod urimelige, misvisende og irrelevante karakteristikker blev opmærksomheden gradvis rettet væk fra filosofiske og epistemologiske spørgsmål.

Michael Lynch' kritik af det håb, som akademikere ofte knytter til teoridannelse kan netop ses som en defensiv reaktion mod den overophedede retorik, der prægede *science wars*. Som nævnt argumenterer Lynch for at samfundsforskere bør opgive deres forhåbninger om, at begrebsarbejde kan foranledige politisk forandring. Politik bør i stedet vende tilbage til "gaderne, hvor det hører hjemme" (2000: 47). Udsagnet kan læses som en reaktion på de beskyldninger, der føg omkring i forbindelse med *science wars*, og replicerer umiddelbart Stanley Fishs argument om, at intellektuelle bør holde sig fra politisering og nøjes med at "redde verden i deres fritid" (Fish 2008). Det kan dog i endnu højere grad ses som et forsøg på at demarkere etnometodologiens version af STS, ved at gøre den immun for 'ekstra-praktisk' kritik. Det er netop i kraft af denne renelse, at Lynch kan give praksistænkningen til opgave at fungere som terapi for andres grandiose teoretiske tilbøjeligheder. Her benyttes praksis på paradoksalt vis til at positionere praksistænkningen som en kende begrebsligt klogere end andre.

Omvendt bliver såvel etnometodologi som ANT ofte læst af kritikere som et socialkonstruktivistisk argument for, at videnskab simpelthen er lig med politik. For ANT's vedkommende er den centrale grund hertil, at teorien som nævnt omhandler interaktioner mellem mennesker og ting,

hvorigennem alle involverede parter oversættes gensidigt. Når det i Latours (1988) historie lykkes Pasteur at 'indrullere' mikrober, skabes der ny viden, men i samme proces skabes der ny magt. Pasteur blev et indflydelsesrigt navn på grund af hans evne til at styre mikroberne. Og omvendt, for indenfor det netværk, den praksis, hvor Pasteur var i stand til at gøre dette, kan magt og viden ikke adskilles fra mikrobernes egen handlen. Pasteur bedrev dermed politik via mikrober, også selvom dette måske ikke var hans primære ambition.

Men ifølge Latour var Pasteurs handlinger hverken blot situerede be-drifter (som etnometodologien ville læse dem) eller primært natur-konstruerende begrebsliggørelse (som SSK ville se det). Han bedrev i stedet det der er blevet kaldt ontologisk politik (Mol 1999). Politikken er onto-logisk fordi den magt, Pasteur ender med at repræsentere, beror på en transformation af den naturlige verden, såvel som hans egen sociale position. Den er med andre ord en effekt af et omfattende praktisk ontologisk arbejde.

Hvis Pasteurs politiske muligheder og gebærden hang uløseligt sammen med hans videnskabelige arbejde, er politik derfor ikke et udelukkende socialt, interesse-, eller klasse-drevent fænomen. Men samtidig kan det politiske heller ikke frakobles praksis og slet ikke sendes tilbage til gaden. (Hvilke gader er der egentligt tale om her? De mange franske gader opkaldt efter Pasteur?) Derimod er det politiske allerede impliceret i videnskab og *udmontes* hele tiden *på nye måder* deri.

Ikke desto mindre kan vi, ved hjælp af praktisk ontologi, forsøge at strække Latours analyse endnu længere. For det kunne siges, at hans 'praksisstudie' af Pasteur stadig er karakteriseret ved et begrænset engagement med Pasteurs egen forståelse af sine aktiviteter. Latours analyse kunne således styrkes ved at fokusere på, hvorledes Pasteur, hans partnere og deres modstandere begrebsliggjorde relationerne mellem videnskab og politik i samme proces, som de omskabte dem. Med andre ord ville det være muligt at tage Pasteurs arbejde med at *hybridisere* præcis lige så alvorligt som hans praktiske arbejde med at *purificere* og legitimere sine aktiviteter. Dette komplekse sæt af modsatrettede handlinger, tendenser og diskurser kan studeres som praktisk ontologi: det vil sige studier af en gradvis forandring af verden selv, inklusive vore kategoriseringer af den.

Dette er dog kun muligt, hvis man afviser ideerne om praksis som en forklaringsmodel eller en social substans. Studier af praktisk ontologi muliggøres i stedet ved hjælp af en empirisk udstrakt men teoretisk mini-

malistisk tilgang. Efter vores mening er praktisk ontologi en frugtbar måde at opdatere og aktivere praksistænkning, i såvel analytiske som empiriske, og muligvis politiske, retninger. I denne ånd, forestiller vi os at en sådan tilgang kan have relevans, der strækker sig betydeligt ud over videnskabs- og teknologistudier.

Noter

- 1 Dette er selvsagt en selektiv karakteristik af en tendens indenfor STS, og den kan nuanceres. Det er således klart, at ikke alle anvendelser af praksisbegrebet i feltet er ens. At praksisstudier er toneangivende indenfor STS kan dog ikke betvivles. En søgning i de to største tidsskrifter indenfor STS (*Science, Technology and Human Values* og *Social Studies of Science*) viser således, at i perioden 2007-2011 refererede henholdsvis 90% og 88% af alle artikler til 'praksis'. I kontrast er tallene for 1991 respektive 62% og 13%. Vi har ikke analyseret, hvorledes disse tal dækker over forskelle i brug af begrebet, men vi ser dem som indikation på den generelle trend, som vi forholder os til i denne artikel.
- 2 Foucault refererer ikke til praksis, men til kategorier som *forandring*, *ideologier*, og *interesser*.
- 3 Denne kritik kan også rejses mod Bruno Latours berømte metodeanvisning *følg aktørerne!* (Gad & Jensen 2010). Der er dog to forskelle. For det første er det tvivlsomt, om denne anvisning nogensinde har skullet tages bogstaveligt. For det andet, er der ingen der kan betvivle, at Latours beskrivelser er et led i en ambitiøs og omfattende teoretisering af *amodernitet*.

Litteratur

- Barnes, Barry (1983): *T. S. Kuhn and Social Science*, London: Macmillan Press.
- Barnes, Barry (2001): "Practice as Collective Action" i Theodore R. Schatzki, Karin Knorr-Cetina & Eike von Savigny (red.), *The Practice Turn in Contemporary Theory*, London: Routledge, s. 17-29.
- Bloor, David (1976): *Knowledge and Social Imagery*, Chicago: University of Chicago Press.
- Bloor, David (1999): "Anti-Latour", *Studies in History and Philosophy of Science*, vol. 46, nr. 1, s. 81-112.
- Bourdieu, Pierre (1990): *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity Press.
- Callon, Michel & John Law (1982): "On Interests and their Transformation: Enrolment and Counter-Enrolment", *Social Studies of Science*, vol. 12, n. 4, s. 615-25.
- Collins, Harry (1981): "Introduction: Stages in the Empirical Programme of Relativism", *Social Studies of Science*, vol. 11, nr. 1, s. 3-10.
- Cooren, François (2009): "The Haunting Question of Textual Agency: Derrida and Garfinkel on Iterability and Eventfulness", *Research on Language and Social Interaction*, vol. 42, nr. 1, s. 42-67.
- Davidson, Arnold (1997): "Structures and Strategies of Discourse: Remarks Towards a

- History of Foucault's Philosophy of Language," i Arnold Davidson (red.), *Foucault and His Interlocutors*, University of Chicago Press: Chicago, IL & London, s. 1-17.
- Deleuze, Gilles (1983): *Nietzsche & Philosophy*, London: The Athlone Press.
- Feenberg, Andrew (1999): *Questioning Technology*, London: Routledge.
- Fish, Stanley (2004): "Theory's Hope", *Critical Inquiry*, vol. 30, nr. 2, s. 374-78.
- Fish, Stanley (2008): *Save the World on Your Own Time*, Oxford: Oxford University Press.
- Gad, Christopher & Casper Bruun Jensen (2010): "On the Consequences of Post-ANT", *Science Technology & Human Values*, vol. 35, nr. 1, s. 55-80.
- Gad, Christopher, Casper Bruun Jensen & Brit Ross Winthereik (2012): "Praktisk ontologi: Verdener i STS og antropologi", *Tidsskrift for antropologi*.
- Garfinkel, Harold, Michael Lynch & Eric Livingston (1981): "The Work of a Discovering Science Construed with Materials from the Optically Discovered Pulsar", *Philosophy of the Social Sciences*, vol. 11, nr 2, s. 131-58.
- Hackett, Edward J., Olga Amsterdamska, Michael Lynch, Judy Wajcman & Wiebe E. Bijker (red.) (2007): *The Handbook of Science and Technology Studies*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Hollis, Martin & Steven Lukes (red.) (1982): *Rationality and Relativism*, Oxford: Basil Blackwell.
- Jensen, Casper Bruun (2010): *Ontologies for Developing Things: Making Health Care Futures Through Technology*, Rotterdam: Sense Publishers.
- Jensen, Casper Bruun & Christopher Gad (2008): "Philosophy of Technology as Empirical Philosophy: Comparing Technological Scales in Practice", i Jan-Kyrrre Berg Olsen, Evan M. Selinger & Søren Riis (red.), *New Waves in Philosophy of Technology*, Basingstoke: Palgrave MacMillan, s. 292-315.
- Keller, Evelyn F. (1985): *Reflections on Gender and Science*, New Haven: Yale University Press.
- Knorr-Cetina, Karin (1981): *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Science*, Oxford: Pergamon Press.
- Kuhn, Thomas (1962): *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press.
- Latour, Bruno (1988): *The Pasteurization of France*, Cambridge, MS: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1994): "On Technical Mediation", *Common Knowledge*, vol. 3, nr. 2, s. 29-64.
- Latour, Bruno (2005): *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno and Steve Woolgar (1979): *Laboratory Life: The social Construction of Scientific Facts*, Princeton: Princeton University Press.
- Livingston, Eric (2006): "Ethnomethodological Studies of Mediated Interaction and Mundane Expertise", *The Sociological Review*, vol. 54, nr. 3, s. 405-425.
- Lynch, Michael (1993): "Scientific Practice and Ordinary Action: Ethnomethodology

- and the Social Studies of Science”, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, Michael (2000): ”Against Reflexivity as an Academic Virtue and Source of Privileged Knowledge”, *Theory, Culture & Society*, vol. 17, nr. 3, s. 26-54.
- Lynch, Michael (2001): ”Ethnomethodology and the Logic of Practices” i Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina & Eike von Savigny (red.), *The Practice Turn in Contemporary Theory*, New York: Routledge, s. 131-49.
- Mol, Annemarie (1999) ”Ontological Politics. A Word and Some Questions” i John Law & John Hassard (red.), *Actor Network Theory and After*, Oxford: Blackwell Publishers, s. 74-90.
- Mol, Annemarie (2002): *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*, Durham NC & London: Duke University Press.
- Pickering, Andrew (red.) (1992): *Science as Practice and Culture*, Chicago, IL & London: University of Chicago Press.
- Pickering, Andrew (1995): *The Mangle of Practice: Time, Agency and Science*, Chicago, IL & London: University of Chicago Press.
- Popper, Karl (1968): *The Logic of Scientific Discovery*, London: Hutchinson.
- Schatzki, Theodore R., Karin Knorr-Cetina & Eike von Savigny (red.) (2001): *The Practice Turn in Contemporary Theory*, New York: Routledge.
- Smith, Barbara H. (1997): *Belief and Resistance: Dynamics of Contemporary Intellectual Controversy*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1996): ”More on Power/Knowledge”, i Donna Landry & Gerald M. MacLean (red.), *The Spivak Reader*, London: Routledge.
- Turner, Steven (1994): *The Social Theory of Practices: Tradition, Knowledge and Presuppositions*, Cambridge: Polity Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1958 [1953]): *Philosophical Investigations*, Oxford: Basil Blackwell.

